
Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет
Факультет іноземної філології
та соціальних комунікацій
Кафедра журналістики та філології

Ministry of Education of Ukraine
Sumy State University
Faculty of Foreign Philology
and Social Communications
Department of Journalism and Philology

XII

ЖУРНАЛІСТСЬКА ОСВІТА В УКРАЇНІ: СВІТОВІ ПРОФЕСІЙНІ СТАНДАРТИ

ДВАНАДЦЯТА МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
КОНФЕРЕНЦІЯ

JOURNALISM EDUCATION IN UKRINE: WORLD-PROFESSIONAL STANDARDS

THE XIIth INTERNATIONAL
SCIENTIFIC CONFERENCE

Суми, 8–9 червня 2016
Sumy, 8–9 June 2016

Тетяна Ковальова,

к. н. соц. ком., доцент, СумДУ

Лагута Марія,

студентка 3 курсу СумДУ, ЖТ-31

У науковій розвідці подається загальна характеристика газети «Друг читача». Досліджуються особливості функціонування та змістового наповнення книгознавчого видання.

Ключові слова: історія, книгознавча періодика, газета.

NEWSPAPER “ДРУГ ЧИТАЧА”: THE HISTORY AND MODERNITY OF BIBLIOLOGICAL EDITION

Tetjana Koval’ova,

PhD of Social Communications, Sumy State University

Laguta Maria,

3rd year student, ЖТ- 31

General characteristics of newspaper «Друг читача» are submitted in scientific exploration. The features and functioning of the semantic content of bibliological edition are researched.

Keywords: history, bibliological periodicals, newspaper.

Для науковців у різні часи важливим джерелом фактичного матеріалу, в якому достовірно відбивається історичний час, завжди залишається періодична преса. Це є причиною постійної цікавості дослідників цим сегментом документальних джерел інформації. Для дослідження історії журналістики, преси, книгознавчої справи в Україні чи не найціннішими є книгознавчі періодичні видання, що друкувалися в різні історичні періоди. Усе це засвідчує актуальність обраної теми.

Вивченню книгознавчих та літературних періодичних видань присвячено багато наукових праць. Українські книгознавчі видання радянського періоду комплексно досліджували такі відомі книгознавці, як О. Антоник, М. Бутрин, Л. Одинока, В. Сошинська. Окремі часописи вивчали С. Білокінь, М. Гуменюк, Я. Дашкевич, Н. Рибчинська, О. Федотова та ін.

Сформована в першій третині ХХ ст. книгознавча періодика, активно заповнила радянський інформаційний простір 20-30-х рр., натомість від кінця 30-х рр. до середини 50-х рр. ХХ ст. ця преса в інформаційній структурі галузі поступово занепадає. Єдиним періодичним виданням для книголюбів у другій половині 50-х рр. була газета “Друг читача”. Щотижневє київське видання зорієнтоване на популярний виклад матеріалу та масову читацьку аудиторію. Короткі епізодичні відомості про газету знаходимо в поодиноких публікаціях українських книгознавців О. Антоник, М. Бутрин, Н. Марціняк та в довідкових виданнях, однак узагальнюючі праці, які б комплексно чи поаспектно розглядали це періодичне видання, відсутні.

Мета – дати загальну характеристику книгознавчому виданню, висвітлити особливості функціонування газети в друкованому та інтернет форматі, дослідити змістове наповнення.

Об’єкт дослідження – газета «Друг читача». *Предмет дослідження* – особливості функціонування та змістово-тематичного наповнення.

Орієнтована на любителів книг і все, що стосується літератури, газета «Друг читача» виходила у Києві з січня 1960 по січень 1993 року; у 2004 році газету було відновлено у незалежній Україні, а з 2011 року – це інтернет-видання.

З 1960 р. щотижнева газета, видавцем якої були Держкомвидав УРСР і Товариство любителів книги УРСР, виходила українською мовою на форматі А3 кількістю 4 сторінки. У 1961 році газета почала підпорядковуватись «Укркнизі», Укоопспілці та «Союздруку». Наклад одного з перших номерів складав 50 000 примірників, але з часом починає зменшуватись і коливається від 35 до 40 тисяч. Прізвище головного редактора спочатку не вказувалося. Проте у № 53 від 22 грудня його представили – головним редактором став О. Гуреїв, який обіймав цю посаду до 1963 року.

Газета мала гасло, яке друкували над назвою у кожному номері: «Пролетарі усіх країн, єднайтеся!». Звертаємо увагу, що газета була чорно-білою, але назва друкувалася червоними літерами. Уже таке графічне оформлення засвідчує його ідеологічну заангажованість. Попри це редакція постійно дотримувалася поставлених завдань: інформувати читачів про літературу, що друкувалася видавництвами УРСР, а пізніше незалежної України, та зацікавлювати їх до читання та поширення книг.

Цільовою аудиторією видання є як молоді люди, так і старше покоління. Проте у перших числах матеріали, що цікавили б молодь, відсутні. Тільки з часом матеріали ставали вільнішими та яскравішими.

У першому номері газети в привітанні до читачів зазначалося, що це «газета-бюлетень». Рубрикація та жанрове наповнення газети видозмінювалося та не були доскональними. Серед жанрів переважали замітки, звіти та матеріали від дописувачів чи робітників, жанри яких визначити важко. Аналітики на сторінках газети не було знайдено. Не дуже поширеним був і жанр інтерв'ю. Так, у № 3 під непостійною рубрикою «Наші інтерв'ю» було надруковано бесіду з головним редактором Української Радянської Енциклопедії Миколою Бажаном. Крім цього, друкуються фрагменти творів письменників. Наприклад, у одній з газет з'являється уривок з твору «Третя хвиля» Івана Харитоновича-Головченка. Із № 3 «Друг читача» починає друкувати на останній сторінці кросворди, ребуси та гуморески.

Незважаючи на нечітку рубрикацію у газеті, під загальною рубрикою «Книжковий тиждень» розміщувалися постійні: «Вітрина новинок», «Куток попередніх замовлень». Часто з'являлася рубрика «Література з вашого фаху», у якій наводився список книг з певної сфери діяльності, наприклад, для хіміків або тих, хто вирощує кукурудзу.

Корисною для читача вважаємо рубрику «Куток попередніх замовлень», де подавався розширений список книг, які вийдуть найближчим часом, та пояснення, як можна замовити ці книги у книгарнях міста.

Незвичайною була рубрика «Бібліотечка атеїста», яка інформувала про випуск книг такої тематики, зустрічі Клубу молодого атеїста і т.д.

Також з'являються рубрики «Книги для дітей» та «Українська книга у Москві».

Не залишаємо поза увагою пропагандистську складову видання. Зважаючи на виклики часу, характерним було її змістове наповнення газети. Заголовки також були підібрані закличні, «радянські», точні. Наприклад, заголовок «Чудово, Ярославе Семеновичу!» відразу дає зрозуміти про кого мова у матеріалі. Як для людини, яка читатиме цей матеріал, або для самого Ярослава Семеновича – заголовок дуже прийнятний. Проте цікавішим є інформаційний привід матеріалу. А саме – «почавши групову відгодівлю свиней, знатний тваринник за 11 місяців здав державі 560 центнерів свинини. Про це він розповідає у брошурі «Відгодовую 500 сви-

ней». Випуск цієї брошури – це привід для написання досить великого матеріалу з портретним фото «героя». Під цим матеріалом розміщується інший – про випуск збірника спогадів і статей, присвячених Олександрові Довженку. Але для цього матеріалу фото не додали. Подібний матеріал надруковано у № 22 від 12 грудня 1960 року «Досвід знатної доярки». Інформаційним приводом для цього став випуск брошури «Щоб молоко рікою лилося...» Комісар Парасковією Матвіївною.

Типовими заголовками також були: «На заклик партії», «Записки чекіста», «У братній Румунії», «Наш вірний дороговказ» тощо. Для деяких заголовків характерним було перебільшення важливості викладеного матеріалу. Так, під гучним заголовком «Документи, які хвилюють усе людство» розміщено матеріал про звернення уряду до народу, головні рішення М. Хрущова та інші політичні аспекти, хоча газета була літературного спрямування.

Прикладом пропартійності газети є матеріал «Америка без прикрас». У ньому розповідається про серію брошур, випущених Державним видавництвом політичної літератури УРСР про життя американських трудящих, брехню заокеанської пропаганди та боротьбу людей проти буржуазної влади.

Ілюстративне оформлення газети точне, проте ненасичене. До більшості матеріалів підбиралися фото людей, які читають, або портрети тих, про кого розповідається у матеріалі.

Реклама на сторінках видання відсутня.

У 1965–1972 рр. газета «Друг читача» виходила як видання Комітету по пресі при Раді Міністрів УРСР. Із 1963 до 1966 року головним редактором газети був В. Гнатковський. За його діяльності загальний зміст і формат газети майже не змінився, а от із 1965 р. її обсяг збільшився до 8 сторінок. До кольорів заголовків деяких матеріалів та назви газети додалися синій та зелений, а з 1970 – рожевий. Тираж газети вказувати перестали.

Збільшилася кількість рубрик. Додались такі: «Пропагандистам», «Для юнацтва», «Освіта» (розповідалося про науково-літературні збірники), «Голос», у якій публікували поезію та вислови письменників.

Про рідкісні книги розповідають у рубриках «З бібліографії книг», «Книголюб розвідує минувшину», «Цікаво знати».

Продовжують публікуватися твори радянських письменників. Наприклад, у № 2 надруковано оповідання Євгена Кравченка «Ой, кума, ти душа...». До нього додається дружній шарж на письменника. Однак більшість ілюстрацій залишаються одноманітними, збільшується кількість малюнків.

Позитивними змінами можна вважати розширення українського контенту видання. Не так часто як про Леніна, та все ж у газеті згадують про Т. Шевченка, Лесю Українку та інших відомих українських письменників. Але, якщо публікаціям про Леніна відводять першу або другу сторінки, то українським митцям переважно третю. А лише в одному з номерів цього періоду маємо матеріал із аж двома ілюстраціями: портрет Тараса та картина «І на оновленій землі...», створена радянським художником. Картина розповідає про «...щастя радянської сім'ї, подає привабливі образи молодого подружжя...». Отже, можемо відмітити елементи української національної спрямованості видання.

З 1966 по 1969 роки головним редактором був П. Гандзюра, а з 1969 року Р. Чумак, який був головним редактором до 1976 року.

У цей період існування видання до його оформлення додали рожевий, зелений та оранжевий кольори. Значимих змін у змісті газети не було. Тираж так і не вказали.

Пропаганда любові до Ілліча і далі працює. Усе частіше з'являється «Ленінська сторінка». Один із типових матеріалів «Україна славить Ілліча» говорить сам за себе.

Особливою відмінністю газети у 1968 році стала практика друкувати анкетитопитування про думку читачів щодо наповнення газети, її недоліки, пропозиції до змін. Такі анкети були представлені у № 2 та № 49. Це є свідченням налагодження зворотнього зв'язку з читачами. Щоб спілкуватися з аудиторією також вводилася рубрика «Листи читачів».

Варто відмітити, що у № 44 від 20 жовтня з'являється реклама: газета рекламує збірник викройок від Київського будинку моделей. Як засвідчує текст реклами, «...мода примхлива – вона змінюється...», «якщо хочете пересвідчитись у цьому, придбайте ілюстрований альбом...».

З 1975 по 1991 роки газета стала виходити як видання Держкомвидаву УРСР і Товариства книголюбів УРСР, її головним редактором у 1976 році став В. Вараков.

Газета продовжує виходити на 8 сторінках. У деяких номерах почали вказувати тираж, який в одному з номерів сягає 46 000 примірників. Примітно, що на першій шпальті, біля назви газети у кожному номері почали друкувати портрет Леніна або щось пов'язане з ним. Крім цього, з'являються постійні сторінки. Так газета мала такий вигляд: 1) головні новини суспільства, звернення уряду; 2) суспільство – політика; 3) змагання – досвід – якість; 4) виробництво – архітектура; 5) художня література; 6) книжковий тиждень (анонси виходу книг з бібліографічним переліком); 7) сторінка Товариства любителів книги; 8) різне (немає кросвордів та ребусів).

Таким чином, у цей період на перший план ставили суспільні новини для радянської людини. Звичайно, вони зачіпали сферу літератури, проте дуже часто матеріали несли виключно пропагандистський характер.

Крім поділу на тематичні блоки, стандартна рубрикація майже зникає.

Поширеним стає жанр інтерв'ю, має місце аналіз роботи книгарень. Це вказується у матеріалах про «п'ятирічки», коли вихваляють роботу певної книгарні.

У 1985 році біля назви перестали друкувати ілюстрації типу «все про Леніна». Також змінився перелік сторінок і мав такий вигляд: 1) головні новини; 2) змагання – досвід – якість; 3) суспільство – політика; 4) наука – виробництво – освіта; 5) художня література; 6) видання – новинки; 7) сторінка Товариства любителів книги; 8) різне (немає кросвордів та ребусів).

Також виникає тенденція звернення до молоді. Наприклад, матеріали «Полум'я юних сердець» та «Тепер навчає молодих». У них головне, що майбутнє за молоддю і треба її правильно виховувати.

Криза 90-х не могла не позначитись і на виданні. Так, кількість сторінок у перших номерах 1993 року була 4, вже потім вона знову збільшилась до 8. Тираж також коливався від 15 000 до 40 000. Редактором продовжував бути В. Вараков. А от у підзаголовкових відомостях зазначалось, що «Друг читача» є щотижневою газетою Державного комітету України по пресі та Товариства книголюбів України. Крім редактора почали вказувати заступника редактора та шеф-редактора. Зменшилася кількість ілюстрацій, але їхній зміст залишився майже незмінним – люди, які читають книги та фото письменників та поетів.

З № 30 від 2 вересня змінився дизайн першої шпальти. Так, на ній, крім головних коротких новин, почали вказувати анонс номеру та його найголовніші теми.

У зв'язку з необхідністю актуалізації української мови, яка набула тоді статусу державної, постала необхідність в мовознавчих матеріалах.

У № 7 від 11 березня надруковано статтю про правильність вживання мови «Така собі помилка?». У матеріалі наводять основні помилки при вживанні української мови та поради як цього уникнути.

Особливістю тогочасної газети стає рубрика «Рев'юер», у якій публікувалися аналітичні матеріали. Наприклад, «Ілля Муромець: міф чи реальність?», «Україна и Беларусь: путь в Европу»

Останній номер газети виходить 28 січня 1993 року.

З 2004 року газета «Друг читача» відновила своє існування, повністю змінивши свій зміст, хоча перша сторінка, подібно до радянської версії, - кольорова, газета має 8 сторінок, мова видання українська. Наклад зменшився до 1000 екземплярів. Головними редакторами стали брати Капранови. Видавцем – ТОВ «Джерела М».

На першій шпальті почали друкувати «Книгу номера», фото книги та анотацію до неї. Така традиція збереглася впродовж усього існування нового «Друга читача». Крім цього, на першіці сторінці публікували найважливішу новину з ілюстрацією до неї. Знизу сторінки під рамкою «Що відбулося?» подавали короткі замітки про новини літературного світу.

Хоча чіткої рубрикації газета не мала, збільшилася жанрова та тематична палітра видання. До стандартних інформаційних жанрів додалися аналітичні та художньо-публіцистичні. У всіх номерах помітно велику кількість рецензій, анотаций, репортажів, статей. Було знайдено, як зазначено авторами матеріалу, рецензію-некролог «Останній усміх майстра» про Павла Лозового. Аналітичні методи використані під час написання матеріалу «Шевченківська премія: державне визнання чи хабар від держави?». Подібні матеріали охоплювали хвилюючі на той час теми та розкривали їх.

Справжньою родзинкою «Друга читача» стали гострі матеріали Троля Кумле (вигаданий персонаж) «Здібні булочки». Троль у невеликих роздумах говорив про проблеми суспільства, рекламу і все те, що просто може хвилювати думку.

На останній сторінці почали друкуватися кросворди, ребуси та анекдоти.

У 2009 році замість коротеньких заміток на першій сторінці почали друкувати анонси до найважливіших матеріалів номера. Крім стандартних ілюстрацій, почали використовувати фотошоп та робити колажі або спільні фото, таке подання матеріалів та більш цікаве візуальне оформлення дозволило збільшити наклад до 1500 примірників.

З'явилися нові рубрики: «Коментар», «Літературний календар», цікавою стала рубрика про фільми за книгами або навпаки «Кіноманія для книгодів», рубрика «Постать», «Неформат», «Як це робиться?».

Тематичне наповнення газети стало дуже різноманітне. Наприклад, у № 3 2010 року під рубрикою «Як це робиться?» на всю шпальту розповідається про роботу коректорів та інших «бійців невидимого фронту» газети. З'являється багато публікацій про історію газет, журналістики, біографій відомих діячів. У № 16 2010 року мова йде про Євгена Гребінку та його внесок у культуру.

Рубрика «Неформат» подавала нестандартні матеріали. Наприклад, пропонувала читачам пройти анкету Пруста. Помітною стала традиція, коли щороку у газеті писали про купання письменників на Водохреща. Наприклад, «Як письменники змивали гріхи в ополонці». Пізніше для цієї теми придумали рубрику «Письменницькі традиції». У останньому номері року публікувався календар літературних подій на наступний рік.

Щомісяця починаючи з 2008 року газета «Друг читача» спільно з медіа-холдингом «Главред» веде проект «Книжкові сезони». Це щомісячні прес-конференції на літературну тематику, що мають на меті створити канал постійного зв'язку між персонами, причетними до літературного життя країни та громадськістю і пресою, а також надавати книжкову інформацію з перших рук. У 2008 році «Друг читача» заснував премію «Дебют року».

З 2011 року газета стала виходити як електронне видання.

Крім переходу в форму літературного порталу, майже нічого не змінилося. Його власниками продовжують бути Брати Капранови. Додалися рубрики і тепер на сайті читач може зорієнтуватися за такими напрямками: «Що почитати?», «Нови-

ни», «Інтерв'ю», «Репортажі», «Постать», «Непересічний читач», «Аналітика», «Здібні булочки», «Неформат», «Виставки», «Друг видавця», «Афіша», «Новини видавництва», «Дискусії».

Сайт дозволив людям залучатися до газети. Спеціально для цього створено вкладку «Слово читача».

Окремо від інших розміщена невелика колонка з датою перегляду сайту, у якій повідомляється про іменини письменників, важливі історичні дати.

Крім основного сайту, «Друг читача» має персональну сторінку у мережі Вконтакті та Фейсбук.

Промоніторивши сайт можна сказати, що власники люблять його та розширюють. Любитель книг знайде там чимало цікавої інформації, корисних порад та приводів для роздумів.

Отже, газета «Друг читача» за радянських часів і зараз – це зовсім різні видання, об'єднані спільною ідеєю – розповісти про літературу та поширити знання про неї. Відмітимо, що новий варіант газети дає об'єктивнішу інформацію, аналітику, є цікавішим. Проте було б непогано взяти з радянського варіанту тенденцію писати не тільки про художню літературу, а й про публіцистику. Таким чином, «Друг читача» - це приклад модернізації друкованої газети з дещо спрощеною інформацією, банальними замітками й звітами робітників в інтернет-видання з якісними та цікавими журналістськими матеріалами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бутрин М. Українська книгознавча періодика / М. Бутрин // Теоретичні та організаційні проблеми формування репертуару української книги та періодики : доповіді та повідомлення Міжнародної наукової конференції, 25-26 серпня 1995 р. – Львів, 1996. – С. 193–204.
2. Бутрин М. Л. Українська книготорговельна бібліографія : посібник / М. Л. Бутрин. – К. : Видавничий центр «Академія», 2003. – 80 с.
3. Беловицкая А. А. Книговедение. Общее книговедение : учебник / А. А. Беловицкая ; Моск. гос. ун-т печати. – М. : МГУП, 2007. – 393 с.
4. Животко А. Історія української преси : навч. посібник для студентів вузів / А. Животко. – К. : Наша культура і наука, 1999. – 362 с.
5. Тимошенко І. Українське книгознавство у 60-70-х роках ХХ ст. / І. Тимошенко // Бібліотечний вісник. – 2008. - № 5. – С. 17–23.
6. Семків Р. Українська літературна періодика кінця дев'яностих («страх і трепет») [Текст] / Ростислав Семків // Література плюс. – 1999. – Ч. 17–20. – С. 7–16.
7. Соловей О. Про стан сучасної української критики (Назустріч семінару «Ірпінь-2000») [Електронний ресурс] / Олег Соловей // Кальміус : літературно-мистецький альманах. – 2000. – Ч. 1–2 (9–10). – Режим доступу: <http://kalmius.narod.ru/nomer4/kryt/solo.htm>.
8. Левицькі О. С. Літературно-художні часописи в сучасному літературному дискурсі / О. С. Левицька // Поліграфія і видавнича справа: науково-технічний збірник. – Львів, 2011. – № 1. – С. 33–43.
9. Шейко В. М. Літературні періодичні видання України в роки незалежності: культурологічний аспект / В. М. Шейко // Вісник ХДАК: Збірник наукових праць. – № 28. – Харків, 2009. – С. 12–28.